

Türkiye ve Meşru Bir Avrupa Birliği'nin Yaratılması: Demokratik İlkelerin Bir Sonucu olarak Genişleme

Hans Agné

1. Giriş

Talep edilen siyasi reformlar açısından Avrupa Birliği (AB) Türkiye ilişkisi (diğer tüm AB ve aday ülke ilişkilerinde olduğu gibi) asimetrik olmuştur. AB, Türkiye'nin siyasi, hukuki ve ekonomik sistemlerinde reformlar yapmasını talep ederken Türkiye, AB dahilinde eşit ölçekte değişiklikler talep etmemiştir. Bu da, AB'nin demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğünü teşvik etmek ve sonunda Birliğin kendi meşruiyetini desteklemek için genişleme koşulluğunu nasıl kullandığı hakkındaki öykünün arka planını oluşturmaktadır. AB'nin normatif bir güç olduğu hep söylenmektedir¹.

Demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğünü teşvik etmenin ahlaki öneminin değerini düşürme maksadı olmaksızın, bu makalede AB ile (üyelik için) başvuru sahibi ülkeler arasındaki asimetriyi yukarıdan aşağıya ve içeriden dışa doğru çevirerek, Türkiye'yi bilhassa dikkate alarak takip eden soruyu soracağım: AB'nin ileride Birliğin meşruiyetinin temini yolunda başvuru sahibi ülkelere nasıl davranması gerektiğine dair herhangi bir kriteri mevcut mudur? Geliştireceğim cevap ise, AB'nin gelecekte meşru kalması için bugünkü kararlarının sadece mevcut vatandaşlarının ve üye devletlerin çıkarlarını yansıtmasına razı gelemeyeceğidir. AB, dış dünyada hiçbir etki yaratmayan ve bu yüzden de yeni üyeleri hakkında kararları kendi takdirine bırakılacak özel bir kulüp değildir. Tersine, genişlemeyle devam etmekte olan AB'nin oluşum süreci temelinde üyeleri olduğu kadar üye olmayanları da etkileyen siyasi bir süreçtir. Gelecekte meşru olması için AB'nin günümüzde devam etmekte olan oluşumu, bahsedilen sebepten dolayı mevcut sınırları içindeki insanlar kadar dışındakilerin de çıkarlarını yansıtabilmelidir. Bu sonucun normatif demokratik teoriye dayanan sağlam

2 Değişen Avrupa ve Türkiye: Güncel Tartışmalar

bir ilkeyi temsil ettiğini, ama aynı zamanda bunun uygulamada etkin siyasi kurumlar tasarlamada yararlı bir buluş olduğunu savunacağım.

Bu iddianın gelişiminde genişlemeyi yeni bir siyasi düzenin yaratılışı ya da kuruluşunda bir unsur olarak ele alacağım². Netice itibariyle, genişleme eldeki siyasi usullere dayanarak karar almak değildir; genişleme, meydana gelene kadar ne güç ne de meşruiyeti olan siyasi usuller yaratmaktan ibarettir. Genişlemeyi siyasi inşanın bir neticesi olarak görmek, bana kalırsa, Avrupa siyasetinde görece olarak ufak bir olgunun abartılması değil de, genişlemeye tam da hak ettiği önemin verilmesi anlamına gelir. Geleneksel Vestfalyan terminolojiye göre, belli bir siyasi düzen gene belli bir toprak ve vatandaşlıkla tanımlanır. Haliyle hangi toprak ve vatandaşlığın AB'nin toprak ve vatandaşlığı sayılması koşulunu değiştirerek, genişleme daha önce var olmayan bir siyasi düzen yaratır. Yalnızca AB'nin yüksek genişleme sıklığı ve AB ile vatandaşları arasındaki zayıf duygusal bağlar insanları her genişlemenin beraberinde getirdiği devrimci siyasal ve anayasal öneme karşı hissizleştirebilir.

Genişlemenin meşruiyeti bu bölümde demokrasi açısından değerlendirilecektir. Demokrasi teorileri öncelikli olarak ulus devlet tahayyülü ile geliştirilmiştir³ ve bazen bu bağlam dışında uygulanmasının özgün kavramı bozacağı ve normatif muhakemeyi karıştıracığı dile getirilmiştir. Oysa demokrasiyi temelde ulus devletle ilişkilendirmek mantıksal hiçbir gerekliliğe değil, sadece tarihsel bir ihtimale dayanır. Demokrasiyi teorik olarak iş yerleriyle, şehir devletler ya da ailelerle ilişkilendiren daha az kabul gören düşüncelere göre de uygulama alanı değiştirilmez değildir; yeni çalışma alanları keşfettiğimiz ya da yarattığımız sürece tartışmaya açıktır. Dahası, demokrasi kavramının nerede verimli olarak kullanılabileceğine dair açıklık bilhassa, bugününün en hassas siyasi konuları ulusal devlet politikalarının önüne geçtiği için çağımız koşullarında önemlidir. Diğer ülkelerde insan haklarını korumak için ne zaman harekete geçmeliyiz? İnsanların küresel ekonomiyi kontrol etmesi için hangi siyasi kurumlara ihtiyaç vardır? İklim değişikliğine karşı harekete geçerken zenginle fakir ülkeler arasında sorumluluklar nasıl paylaştırılmalıdır? AB gibi ulus-üstü kurumlar hangi güçlere sahip olmalıdır ve buna kimler karar vermelidir? Demokratik teorinin siyasi açıdan önemli konularda önerebileceği değerli bir şey var mı diye incelemektense, evvela bu konuların üzerinde uygulamaya konması gerekmektedir.

Ama demokratik meşruiyet neden önemlidir? Bu soruya takip eden bölümde döneceğim ve sonra genişleme politikalarına ilişkin olarak demokratik meşruiyetin belirli zorluklarıyla bunun bağlantısını kuracağım.

2. Demokrasi ve Genişleme Politikasında Genişlemenin Sınırı Sorunu

Siyasetin her alanı – genişleme siyaseti de dahil – belli bir seviyede demokratik meşruiyet gerektirir: İnsanların kendi kanunları ve siyasi düzenlerinin oluşturulmasında katılım hakları olmalıdır. Bunun sebebi de bütün insanların sadece demokrasi istemeleri değil, çağdaş toplumlarda insanların kendi siyasal görüşlerini oluşturmaya muktedir ve istekli olmalarıdır. Bu durumun bir neticesi olarak da insanlar sıklıkla aynı görüşleri paylaşmazlar. Eğer bireyler kendi siyasi görüşlerini birbirlerinden bağımsız bir şekilde oluşturuyorlarsa, muhtemelen yaşadıkları hayatın dışındaki dünya hakkında bir takım bilgi sahibi olacak yeterlikte eğitim aldıkları içindir. Ya da belki, toplumlarının yaşam koşulları karmaşık ve farklı yapılardan oluşmuş, siyasal uzlaşma ise beklenilenden öte şüpheyile yaklaşılan bir şeydir. Ancak bütün insanlar en temel düzeydeki güvenliklerini riske etmeyeceklerse, bir siyasal sorun olan diğerleriyle birlikte hareket etme meselesini çözmelidirler. Öyleyse, insanların ihtiyacı olan zıt siyasi duruşlara azami şekilde tarafsız duran bir siyasi usuldür ve basitçe söylemek gerekirse bu usulün adı da kararların, uzlaşma yoksa en fazla sayıda insan tarafından alındığı usul olarak tarif edilen ‘demokrasi’dir⁴. Bu yüzden, insanların bazı şartlarda neyin en iyi karar olacağına hemfikir olamayacağı belliyken siyasi kararları adil bir biçimde almak için demokrasiye ihtiyacımız vardır.

Bu noktada bazı fikir ayrılıklarının makul olmadığı yönünde bir itiraz olabilir. Yine böyle durumlarda gayrimakul bir rakibe demokratik üslup içinde adilane davranmaktansa kabul edilebilir ölçüler çerçevesinde ilerlerken eldeki mevcut her kuvvete dayanmanın daha meşru olduğu şeklinde bir itiraz olabilir. AB, genişleme koşulluğunu demokrasinin, insan haklarının ve hukukun üstünlüğünün teşviki için kullandığına göre, Birliğin hedeflerine karşı çıkanlar gerçekten demokratik bir şekilde davranılmayı hak ediyorlar mı? Demokratik meşruiyet ihtiyacına karşı bu itirazdaki sorun ise insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi kavramların anlamlarına ve siyasi önemleri basite indirgeyen tavrına ilişkindir. Bunlar siyasi meşruiyetin kesin kriterleri değil, sadece, siyasi uygulamalara güvenlik ya da ekonomik verimlilik gibi, şu anda birbirleriyle değiş-tokuş edilen hedefler doğrultusunda yüklenen farklı içeriklerine bağlı muğlak

4 Değişen Avrupa ve Türkiye: Güncel Tartışmalar

kavramlardır. ABD'nin terörle savaşının bir sonucu olarak Batı ülkelerindeki güvenlik ile insan hakları arasında dengelerin değiştirilmesi örneğinde de görülebileceği gibi, bu durum AB sınırlarının dışında da içinde olduğundan farklı değildir. Bu yüzden, başvuru sahibi ülkelere karşı AB politikası temel politik değerleri ifade eden kelimelere büründürüyor diye makul tartışmaya yer bırakmayacak ihtilafsız bir ütopya yanılışına düşülmemelidir. AB politikasını olduğu haliyle kabul etmek için demokratik meşruiyet gerekir.

Peki, demokrasi daha kesin olarak ne gerektirir? Burada demokratik bir halk kriterine, yani demokratik teorideki *demos*⁵ ya da kapsam⁶ soruna yöneleceğim. Bir kararın demokratik olarak meşru olması için kimler kararın verilisinde yer alabilmeliler? Bütün siyasi uygulayış bu noktada bir varsayıma göre çalışır: Hiçbir karar onu verecek birisi olmadan verilemez. Demokratik devletlerin iç siyasetinde, siyasi bir katılım hakkı olan insanlar genellikle yetişkin ulusal vatandaşlardan veya daha kozmopolit bağlamdakilerde, o devlette daimi yerleşik kişilerden meydana gelir. Ancak ve sadece kanunlara bağlı olanlar kanunların yapılışına katılım hakkına sahiptir. Ancak demokratik kapsama sorunu genişleyen bir Avrupa Birliği'ne uyarlanınca, aşağıdaki iki hakim olmakla beraber yetersiz cevapta da görülebileceği gibi, daha da ilginç bir hal alır.

'Bütün' kim demeden 'bütününü' kat

Bazı araştırmacılara göre, genişleme politikasının meşru sayılabilmesi için politikanın yapılışına kimin katılabileceği sorusunun basit bir cevabı vardır: Meşru bir karar "belli çıkarları, 'iyi hayat' anlayışlarını ya da kültürel kimliği göz önüne almaksızın 'bütün' taraflarca 'adil' olarak kabul edilebilendir"⁷. Öyleyse ana kelime 'bütün'dür. Şimdilik doğru ölçütün genişleme kararlarına 'bütün'ün mü katılacağı, yoksa bir genişleme kararının yalnızca 'bütün'ün nazarında haklı çıkarılmasına mı ihtiyaç olduğu sorununu bir kenara bırakabiliriz. Daha ciddi bir sorun vardır: ahlaki bir kavram olan 'bütün'ü araya sıkıştırmak aslında kimin dahil edilmesi gerektiği sorusunu, ya da sağlam bir gerekçe gösterilerek kimlerin pozisyonlarının dikkate alınması gerektiğini cevaplamaz. Genişleme politikasında bu terimin – bütün – tanımı kesinlikle siyasi çatışmanın ta kendisini oluşturur. 'Bütün'e Türkiye dahil midir değil midir? İşte bu cevabı olmasını isteyeceğimiz bir örnektir ve bu durum ahlaki ve soyut bir 'bütün'ü yeterli bir cevap varsayarak gizlenmiştir.

Kendinden kuruluş ve gönüllü birlik

Sürecin meşru sayılabilmesi için genişleme politikasının yapılışında kimler yer alabilmeli sorusuna fazla faydası olmayan ikinci bir cevap da resmi AB doktrininde yer alır. Mevcut mevzuat ve uygulamalara göre, üyelik konusunda yetki tamamen mevcut üyeler ve ulus-üstü kurumlardadır.

Biraz normatif bir değerlendirme çağrıştıran ifadelerle, bu resmi doktrine meşru bir siyasi düzenin bağımsız taraflar arasında gönüllü bir birliğin kurulacağı fikrini temsil ediyor diye bakılabilir. Bu teoremin özgün bağlamında, özel şahıslar – “her insan her insanla”⁸ – genellikle karşılığında güvenlik ya da özgürlük sağlayan siyasi bir otoriteyle iradelerinin ya da iradelerinin bir kısmının teslimi için bir anlaşmaya varır. Öyleyse, buradaki düşünce siyasi düzenin iradeyle teslim edildiği ya da içinde yaşayan tüm bireylerin gözünde kabul görebilmesi halinde meşrudur. Bireylerin diğer bireyleri ortak siyasi bir düzen kurmak istedikleri kişilerle bir arada nasıl tanımladıklarını açıklamak için gönüllü birlik teorisi aynı zamanda tüm bireylerin kendilerinin içinde bulundukları statükoya dayalı birlikten başka birlikler (siyasal düzenler) de kurmalarını ve her bireyin kendisini aralarına kabul etmeye hazır diğer tüm birliklere (siyasal düzenlere) girişine müsaade edeceğini de taahhüt etmelidir⁹. Bu idealleştirilmiş yaklaşımlara dayanarak, liberal bir demokraside halkın teşekkülü kendiliğinden tesis edilmiş gibi görünebilir: Siyasi kararları alırken kimin sözünün geçeceğine karar vermek bizzat o kararların bağladığı kişilerin görüşleri doğrultusunda kabul görür. Dolayısıyla, topluluklarına kimin dahil edileceği konusunda fikir birliğine varmayı başarmış bireylerin oluşturduğu her topluluk aynı zamanda bu topluluğu kurma ‘hakkına’ da sahip olur. Bu ilkenin bir uzantısı olarak da, böyle herhangi bir topluluğun meşru bir şekilde genişletilmesi de mevcut üyeler arasındaki bir oybirliği usulü ile olur. Bu, siyasi düzenlerin meşru zeminlerinin istekli birliktelik modelidir.

Gönüllü birlik, bana kalırsa, insan toplulukları birbirlerinden tecrit edilmiş şekilde hayatlarını yaşayan, ya da topluluklarının dışındaki insanlara etkisi olmayan gruplarla sınırlı olduğu sürece geçerli bir modeldir. Böylesi şartların olduğu gerçek dünyadan örnekler, örneğin, kilise korusu ya da ornitoloji gibi üye olmayanların bile bu birlikteliklerin hiçbir ‘kamusal’ çıkara hizmet etmediğinde hemfikir oldukları sürece belli özel kulüplerde bulunabilir. Gelgelelim, bu bağlamda AB’yi bir özel kulüp olarak görmek tamamıyla saçmalıktır. AB kararlarının etkileri, bilhassa genişleme konularıyla ilgili olanlar, elbette AB dahilinde sınırlı kalmayacaktır ve bu kararların – mesela ekonomik ve anayasal şartlar gibi – içerikleri

doğrultusunda yaratacağı harici etkilerini sadece 'özel' alan çıkarları olarak tarif etmek ise dilin yanlış kullanımı olur. Bu noktada resmi AB doktrininin savunucuları itiraz edip AB koşulluluğunun kimseye dayatılmadığını, başvuru yapan hükümetlerin bunu kendi istekleriyle tercih ettiklerini ve adaylığa başvurmamayı serbestçe seçme hakkına sahip olduklarını ve böylelikle üyeliğin teklif edildiği şartların zaten geçersiz kaldığını söyleyeceklerdir¹⁰. Bu kararın etkilerini başvuran ülkeler 'kendi istekleriyle tercih' ettiklerine göre neden koşulluluk hakkında demokratik bir karara ihtiyaç vardır? Demokratik meşruiyetin hala gerekli olmasının sebebi koşulluluğun istekli bir tercih olarak kabul görmesi görüşünün her zaman doğru olmamasıdır. AB'nin başvuran ülkelere ya da potansiyel başvuru sahibi ülkelere söylediği gibi baskı yapmama eğiliminde olmasından koşulluluğun gönüllü kabulü anlamı 'çıkma'. Başvuran ülkeler AB'ye uyum ve koşulluluğun kabulü için AB yaptırımlarının dışındaki faktörlerle baskı görebilirler. En cebri hal bile, dikkat ediniz, bir miktar gönüllü tercih barındırır (mesela, 'ya paranı ya canını' diye bağırarak silahlı birinin sunduğu tercih aslında akliselim dairesinde bir gönüllülük ifade etmez). Bir hareketin gönüllü olarak tercih edilip edilmemesi tercihin (yani karşı olgusal) sonucunun aktörün hayati, 'devredilemez' çıkarlarına saldırıp saldırmamasına dayanır. Farklı aday ülkeler Avrupa'ya entegrasyonda farklı tercihlerle yüzleşecektir. Ama tercihler, söz gelimi, kontrol edilemeyen boyutlarda yolsuzluk, toprak ya da insan güvenliğinin temin edilememesi ya da devletin laik kimliğinin üstünlüğünün sekteye uğraması gibi durumlar ise, üyelik koşulluluğuna uyumun gönüllü olarak yapılmadığı aşıkardır¹¹.

Bundan ötürü, özel boyutta olduğunu ya da üyelik koşulluluğuna uyumun gönüllü bir seçimle olduğunu iddia ederek üyelik konuları siyasal gündemden kaldırılamaz. Tersine, üyelik konuları özünde siyasidir. Yani özel eylemin sınırlarının ötesinde ihtilaflıdır ve genel olarak iktidar farklılıkları ve aktörlerin kaynaklarına göre halledilir. Buradan hareketle, anlaşmaya bağlı kalınmasına taraftar olanların insanların meşru zemini olması gerekir diye önerdikleri kesinlikle yanlıştır. Öyleyse neden Birlik dışındaki insanlar muaf tutuldukları ya da diğer insanlarla eşit düzeyde tutulmadıkları bir karar verme usulünden çıkan sonucu meşru sayınlara? AB'ye üyelik için uluslararası bir siyasi mücadele olduğundan, genişleme kararlarını tamamen Birliğin bir iç meselesi olarak ele almak mevcut siyasi çekişmeleri yalnızca kalıcı hale getirmeye hatta belki şiddetlendirmeye yarayacaktır.

Peki, daha iyi bir çözüm var mıdır? Yani genişleme kararlarına etki etmesine müsaade edilecek olanların kimler olması gerektiği soruna daha meşru bir çözüm var mıdır? Bu da bir sonraki bölümün sorusu olacaktır.

3. Halkların Demokratik Olarak Meşru Tahdidine Doğru

Birçok eleştirel teorisyen artık yukarıda bahsedilen sözleşmecî teorideki noksanı demokratik teorinin temelindeki genel ve çözülemeyen bir çelişkinin belirtisi olarak kabul etmektedir. Bu düşüncenin taraftarlarınca hiçbir siyasi düzenin temeli, ister bir demokrasi olsun ya da olmasın, kendiliğinden demokratik olarak meşru olamaz¹². Bir kararın demokratik olması için insanlar tarafından alınması gerekir. Yani, insanları bir yöne doğru daha fazla tahdit etme (sınırlandırma) kararının kendisi demokratik olarak alınamaz, çünkü o kararın demokratik kararları verecek olan insanların meydan getirilişinden önce zaten alınmış olması gerekir. Rousseau okurları için durum umutsuz gözükabilir: "Etki amaç olmak durumundadır; bu kurumlarca yaratılması gereken toplumsal ruh, tam da bunların temelleri üzerinde hüküm sürecektir; ve insanlar hukukun önünde kanunlar vasıtasıyla olmaları gerektiği gibi olacaklardır"¹³. Sonraki eleştirmenler de benzer noktaları, yani bir politik otoritenin meşru kaynağını oluşturmak için 'halkın/insanların' kendisinden önce gelmesi bağlamında demokrasinin kalbinde bir boşluk olduğunu¹⁴ veya demokrasilerin kendi üyeliklerinin sınırını demokratik bir biçimde seçemeyeceğini, formüle etmişlerdir¹⁵. Dahası, bu zorlukların önlemez olduğunu düşünülmesidir: Çelişki, "kendimizi siyasi olarak düşünürken ve hareket ederken içinde bulduğumuz halin ta kendisidir"¹⁶. Eğer bu yazarlar haklılarsa, siyasi düzenlerin demokratik açıdan meşru kuruluşu fikri sadece bir seraptan mı ibarettir? Ben demokratik meşru yollarla siyasal düzenler inşa etmenin aslında mümkün olduğunu ve çıkarımsal olarak demokratik inşada mantıksal çelişki olduğunu düşünmenin bir hata olduğu tezini sunacağım.

Kendinden kuruluş teorisinin neden başarısız olduğunu hatırlayalım: Siyasi bir topluluğun kuruluşundan muaf tutulan insanların bunu meşru kabul etmek için hiçbir nedenleri olamaz. Ama sorun buysa, bir çözümü vardır. O da: Katılma fırsatı talep etmektir. Sadece gelecekte muhtemel (henüz kurulmamış) siyasi topluluklara dahil olacaklar için değil, aynı zamanda dışarıda kalacaklar için de talep etmek. Görülecektir ki, demokrasi sadece tatbik edeceklerce kurulmamış, bunun yerine, demokratik olarak haklı, yani muaf tutulmama hakkına sahip insanlar tarafından inşa edilmiştir – çünkü inşa kararlarından siyasi olarak etkilenmişlerdir. Bu, elbette, olması gerektir. Kamusal alanla etkileşimde olan insanların dışarıda

bırakılmaması demokratik teori ve uygulamanın temel bir ilkesidir¹⁷. Bu düşünce de insanlığın tümünü kapsamayan seviyede bir siyasi düzenin, içinde yer alan kişiler kadar kapsam sınırının dışında kalanlar tarafından da yapılması gerektiğini ima etmektedir. Öte yandan, kendinden kuruluş teorisinin beklenen bir siyasi düzenin temelini atma imkanını içerisinde yer alan bireylerle sınırlaması düşüncesi yalnızca, bu bireylerden oluşan topluluğun, daha o konuda makul bir toplu karara varılmadan bile önce, insanların genelinde olduğundan daha fazla bir siyasi role sahip olacakları varsayımında haklı görülebilir. Böyle bir varsayım, mesela ahlaki sorumluluğun grup içinde sınırlandığı milliyetçi veya komüniter teoride belki bir rol oynayabilir. Ancak, bazı insanlara diğerlerinden fazla siyasi ağırlık kazandırması, demokrasi teorisi – bilhassa birden fazla ulusa ait kaygılarla ilgili olarak irdelendiğinde – açısından kesinlikle kabul edilemez.

Özetlersek, ‘siyasi bir düzenin demokratik açıdan meşru kuruluşu – bir devlet, bir anayasa, bir siyasi sendika ya da başka bir şey – kuruluş kararının, içinde yaşayanlar kadar kurulduğunda dışında kalacaklar tarafından da alınmasını ve bunu her bireye böylesi kuruluş politikalarına etki edecek eşit fırsatları yaratacak usuller vasıtasıyla yapmayı gerektirir’. Peki, bu ilke siyasi olarak yararlı mıdır? Bu ilkenin tatbiki sonuçlarının gerçekçi olmadığı, hatta ütöpik olduğu yönünde itiraz edilebilir. Eğer insanlar birbirlerini ayıran sınırların üzerinde demokratik olarak karar vereceklerse artık hiçbir insan sınırların çizilmesinden meşru bir biçimde muaf tutulamayacağı için böyle bir dünya gittikçe artan kaos ve siyasi istikrarsızlığın kol gezdiği bir yer olmaz mı? Takip eden bölümlerde bu tür korkuların yanlış anlaşılmalardan kaynaklandığını açıklayacağım. Bunların ortadan kaldırılması bahsi geçen normatif ilkenin aslında neden hem pratik hem de siyasi açıdan faydalı olduğunu açıklar.

4. Çıkarlar ve Öncelikler Açısından İlkelerin Tadili

Yukarıdaki italik önermelerin dünyayı tam ve kesin bir yeniden inşaya girişmeden tamamen kabul edilebilmesinin sebebi gerçek katılım değil, katılım fırsatları anlamında değerlendirilmeleri gerektiğindendir. Bu yüzden, yeni bir siyasi oluşumun yaratılışındaki siyasi usullere aslında dünyadaki herkesin – bütün insanlar ya da bütün insanların siyasi temsilcilerinin – katılmalarına gerek yoktur. İnsanlar siyasi katılımdan kendi seçimleri doğrultusunda kaçınırlarsa demokrasiye zarar vermezler, sadece karar verme haklarını bir grup insanın nasıl katılacağına aktarırlar. Katılımdan gönüllü kaçınma ulusal liberal demokrasilerde siyasi karar mekanizmasının kabul görmüş kolaylaştırıcı bir unsurdur ve bağlam

mevcut devletlerin ötesinde bir kuruluş siyaseti olduğu için aynı ihtimali inkar etmenin bir sebebi yoktur. Gereken, kendi siyasi çıkarlarının yeni bir siyasi düzenin oluşumunda söz konusu olduğuna inananların gerçekten katılabilmesidir. Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne bir üye olarak alınmasının Türkiye'nin çıkarıyla bir ilgisi olabilirken, mesela Yeni Zelanda'nınkiyle olmayabilir. Bir başka deyişle, insanlar tüm kuruluş kararlarına bütün dünyayı dahil etmenin kullanışlı bir yöntem olmadığını kabul ettiklerinde mevcut meselelerde -zayıf değil, kuvvetli bir şekilde ilgili kişilerin dahil edilmesine öncelik veren siyasi kurum veya uygulamalara yönelik- tercih yapmada özgür olacaklardır. Ancak, hemfikir kalınmaması halinde, burada savunduğumuz ilke herkes tatmin olana kadar ya da hiç kimse muaf kalmayana kadar artan bir şekilde tedrici olarak daha fazla insanın dahil edilmesini ifade etmektedir.

Dahası, normatif teorideki hiçbir ilke geçerliliğini koruyabilmek için kendisine bağlı olarak dünyanın tamamen değiştirilebileceğini gerektirmez. Tersine, bütün politikalarda kabul ettiğimiz farklı konulara birbirleriyle ilişkileri doğrultusunda öncelik verilir. Yani, önemli konularla önce, daha az önemli olanlarla da sonra ilgileniriz. Öyleyse, temelin hangi somut konularının ilk önce ele alınmasını gerektiğini seçme imkanımız olduğuna göre, siyasi gündemin başköşesine zaten çoktan oturmuş konulardan başlamak makul görünmektedir. Sırf bu kriter AB-Türkiye ilişkisine verilen önemi ve bunun meşruiyetini artırma çabalarını haklı çıkarmaktadır (Bir kere daha hatırlatalım, potansiyel genişlemelerin önce ne ile baş etmesi gerektiği konusunda süregelen ve önemli derecede bir ihtilaf varsa, usulden meşru bir çözüm ya herkes tatmin olana ya da kimse muaf kalmayana kadar daha kapsayıcı kurumlara doğru kademeli bir değişimi gerektirecektir).

5. Uygulanabilirlik ve Kurumsal Etkiler

Öyleyse, genişleme kararlarının demokratik meşruiyetinin artırılması için AB ile Türkiye arasındaki ilişki nasıl kurumsallaştırılabilir? Daha doğrusu, dahili olanlarla birlikte yeni sınırların ötesindeki insanları da kapsayan kriterler uygulamada nasıl birbirlerine yaklaştırılabilir? Bu soruyu sorarak, önceki bölümdeki siyasi gündemde zaten çok önde olduğu için tek bir kuruluş konusunun, yani AB-Türkiye ilişkisinin, ele alınışına odaklanmanın doğru olacağını kabul etmiş olmalıyım. Kurumsal değişimin yönü hakkında iki genel yorum yapmak gerekmektedir.

Öncelikli olarak, genişleme şartları Avrupa Birliği kurumları içerisinde halledilirken, Türkiye'nin o kurumun işleyiş usullerine mevcut üyelerinkiyle

10 Değişen Avrupa ve Türkiye: Güncel Tartışmalar

aynı katılım hakkına sahip olması gerekir. Temsilin doğru ilkesinin ne olduğunu tartışabilirsiniz. Ancak, yönlendirici fikir -bir insanın tercihini insanların ya da devletlerin ya da herhangi bir şeyin eşit temsilinden yana kullanılıp kullanılmadığına bakılmaksızın- başvuranlara ve üyelere benzer kurumsal kaynakların temin edilmesi gerektiği olmalıdır. Bu da zaten ütöpik olmanın ötesindedir. Günümüzdeki gayri resmi Avrupa siyasi tatbikinde, üye olmayan ülkelerin vatandaşları Avrupa vatandaşı olarak hareket etmektedir¹⁸.

İkinci olarak da, Türk devlet kurumlarının toprakları dahilinde herkese eşit temsil hakkı tanımadığı hallerde, AB bu muhtemelen ihtilaflı çıkarlar arasında arabuluculuk görevini üstlenmeli ve aynı zamanda, örneğin kadınlar ve Kürtler gibi bu daha az eşit temsil edilen gruplara kurumsal erişim imkanları sağlamalıdır. Bu tür grupların Avrupa kurumları içinde yeterli temsili birçok durumda bu kurumların meşruiyeti açısından gerekli olacaktır, bu nedenle bunun mevcut AB'de etkili bir kurumsal değişimi ifade etmeyeceğinin farkında olmak gerekir.

Avrupa siyasi sürecinin farklı sahnelerine ulus ötesi oyuncuların dahil edilmesi çoktan olgunluğa erişmiştir ve böylesi bir kapsama için gerekli yer aynı zamanda kesinlikle başvuru sahibi ülkelerin muhalefet ve azınlık grupları tarafından alınmıştır¹⁹.

6. Yararlı Siyasi Etkiler

Siyasi kurumların yukarıda anlatılan yönde ıslahı sadece siyasetin tamamıyla belli bir seviyede demokratik meşruiyet gerektirmesi çerçevesinde yeterli olmakla kalmaz. Böylesi reformların aynı zamanda insanların çoğunun olumlu olarak nitelendireceği etkiler yaratacağını ummak için sebep de mevcuttur. Öncelikle, bunun başvuran ülkelerdeki demokratikleşme ve ekonomik reformları hızlandırmasını ve pekiştirmesini beklememiz gerekir. AB dışarıda kalanlara ayırım gözetmeyen bir demokrasi kavramını yansıtmakta ve böylelikle kendi politikasına aslında uygulanacağı yer olan AB'nin dışındaki zeminde de meşruiyet kazandırmaktadır. Başvuran ülkelerin demokrasiye daha az sadık siyasi liderleri de bundan sonra 'demokrasi'yi AB'nin kendi benimsediği siyasi yapısını komşu ülkelere sokarken kullandığı retorik bir örtü bahanesiyle göz ardı edemeyecektir. Aksine, 'demokrasi' insanların ihtilaflarını ortaklaşa çözdükleri siyasal usulleri sembolize eder hale gelecektir.

İkinci olarak da, genişleme politikasının anlatıldığı şekilde reforme edilmesi Birlik genişlediğinde sorun çözme kapasitesini de olumlu etkileyecektir. Yeni üyeler arasında katılım dönemleri sırasında kendilerine adilane davranılmadığı hissi muhtemelen ortak sorunların çözümü yolunda işbirliğinde istekli davranmama şeklinde geri tepecektir. Bu mekanizmanın örneklerinden biri olarak Polonya verilebilir. AB'ye üye kabul edilmesiyle birlikte yeniden düzenlenen anayasal anlaşmanın müzakerelerinde alışılmışın dışında kırııcı ve hatta saldırgan bir inkar tavrı sergilemiştir. Ya da başka bir örneği ele alalım: Birliğe kabulünden önce AB tarafından talep edilmesi üzerine 2006'da kapattığı iki nükleer tesisin, Kozloduy 3 ve Kozloduy 4'ün yeniden faaliyete geçirilmesi için Bulgaristan'ın çıkardığı tartışma²⁰. Bu olayların ampirik ayrıntıları elbette incelenir. Ancak sadece teorik zeminden bakınca, AB'nin dinlemeye daha istekli olması halinde ileride daha az siyasi sorun ve daha fazla sorun çözme kapasitesi sağlanacağı akla yatkın gözükmektedir.

7. Sonuç

Sağlıklı işlemek isteyen her yönetim biçimi gibi, AB de demokratik açıdan meşru olmalıdır, ki bu şart da AB'nin meşru bir şekilde meydana getirildiğini varsaymaktadır. Genişleme konuları siyasi kurumlarda tartışılıp karara bağlandığında, demokratik meşruiyet mevcut üye devletlerin halklarıyla üyeliğe kabul edilecek ülkelerin halklarının birbirine eşit şekilde temsilini gerektirecektir. Kısaca bu çalışmada bu sonucun anlamlı bir meşruiyet teorisinden kaynaklandığını, ama aynı zamanda etkin siyasi kurumlar tasarlamada da faydalı olduğunu iddia etmiş oldum.

Sonnotlar:

* Stockholm Üniversitesi, İsveç Uluslararası İlişkiler Enstitüsü.

¹ Ian Manners, "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 40, No. 2, 2002, s: 235-258.

² Örneğin, Hannah Arendt *On revolution* (London: Penguin, [1962] 1990); Bruce Ackerman, *We the People* (Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1998); Carl Schmitt, *Political Theology* (Cambridge, Mass: MIT Press, 1985).

³ Robert Dahl, *Democracy and its Critics* (New Haven: Yale University Press, 1989); David Held, *Democracy and the Global Order* (Cambridge: Polity Press, 1995).

⁴ Örneğin, Sofia Näsström, "Democracy Counts", J. Tallberg, C. Jönsson (der.), *Transnational Actors in Global Governance* (Palgrave, 2010'da çıkacak).

⁵ Dahl, *Democracy and its Critics*.

⁶ Robert E. Goodin, "Enfranchising All Affected Interests, And its Alternatives", *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 35, No. 1, 2007, s: 40-68.

⁷ Helen Sjursen, "Why Expand? The Question of Legitimacy and Justification in the EU's Enlargement Policy", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 40, No. 3, 2002, [s. 495], s: 491-513. Ayrıca bakınız; Erik Oddvar Eriksen, "The EU – A Cosmopolitan Polity?", *Journal of European Public Policy*, Vol. 13, No. 2, 2006, [s. 255], s: 252-269.

⁸ Thomas Hobbes, *Leviathan* (Cambridge: Cambridge University Press, [1651]1996) [s. 120]. Ya da bakınız; John Locke, *Two Treatises of Government* (New Haven and London: Yale University Press, [1690] 2003), [s. 142].

⁹ Robert Nozick, *Anarchy, State, and Utopia* (Oxford: Blackwell, 1974), Bölüm 10.

¹⁰ Frank Schimmelfennig, Stefan Engert ve Heiko Knobel, "Costs, Commitment and Compliance: The Impact of EU Democratic Conditionality on Latvia, Slovakia and Turkey", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 41, No. 3, 2003, s: 495-518; Geoffrey Pridham, "Complying with the European Union's Democratic Conditionality: Transnational Party Linkages and Regime Change in Slovakia, 1993-1998", *Europe-Asia Studies*, Vol. 51, No. 7, 1999, s: 1221-1244.

¹¹ Bu sorunun ampirik olarak nasıl araştırılacağı ile ilgili metodolojiler için, bakınız; Hans Agné, "European Union Conditionality: Coercion or Voluntary adaptation" in *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, Vol. 8, No. 1, Spring 2009, s: 1-18.

¹² Bu sorunla ilgilenen yazarlar arasında şunlar vardır, Örneğin, F.G. Whelan, "Prologue: Democratic Theory and the Boundary Problem", R.J Pennock ve J.W. Chapman, (der.) *Liberal Democracy* (New York: New York University Press, 1983) içinde, [s. 41]. *et passim*; Frank I. Michelman, *Brennan & Democracy*, (Ewing: Princeton University Press, 1999), s: 33-42; Chantal Mouffe, *The*

Democratic Paradox (London and New York: Verso, 2000), s: 43-45; Sofia Näsström, "What Globalization Overshadows", *Political Theory*, Vol. 31 (2003), No. 6, [s. 808], s:808-834; Sheila Benhabib, *Another Cosmopolitanism* (Oxford and New York: Oxford University Press, 2004), [s. 35]; Marc G. Doucet, "The Democratic Paradox and Cosmopolitan Democracy", *Millennium*, Vol. 34, No. 1, 2005, s: 137-155; Bonnie Honig, "Between Decision and Deliberation: Political Paradox in Democratic Theory", *American Political Science Review*, Vol. 101 (2007), No. 1, [s. 2, 3], s: 1-17; Andreas Kalyvas, *Democracy and the Politics of the Extraordinary* (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), s: 197-98.

¹³ Jean Jacques Rousseau, *On the Social Contract* (Minneapolis/New York: Dover Publications) ([1765] 2003), [s. 27].

¹⁴ Näsström, "What globalization overshadows", [s. 808].

¹⁵ Benhabib, *Another cosmopolitanism*, [s. 35].

¹⁶ Honig, "Between decision and deliberation", [s. 2].

¹⁷ Örneğin, Dahl, *Democracy and its Critics*, veya Jürgen Habermas, *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy* (Cambridge, Mass: The MIT Press, 1996).

¹⁸ Rumelili, Bahar, Fuat Keyman ve Bora Isyar "Multi-layered Citizenship in Extended European Orders: Kurds Acting as European Citizens" 9-10 Ekim 2009 tarihinde, İstanbul'da düzenlenen AB-Türkiye İlişkilerini Yeniden Kavramlaştırmak konulu çalıştayda sunulan konferans bildirisi.

¹⁹ a.g.e.

²⁰ Agné, "European Union Conditionality."

